

I. Důstojnost národa a humanita (Poláci proti germanizaci)

I.1 O Bismarckovi

Nemohu se samozřejmě pokládat za Bismarckova¹ obdivovatele, ale protože morálka společnosti, k níž patřím, ukládá, abychom nepřátele soudili spravedlivě, pokusím se vyjádřit svůj názor s veškerou možnou nestranností.

Dejme tedy kancléři, co je kancléřovo. Je to velký a praktický politik a jako takový o hlavu převyšuje své současníky. Kdyby však před ním myšlenka sjednocení Německa již neexistovala, dozajista by se na ni nezmohl. Není to totiž jeden z těch tvůrčích duchů, kteří přicházejí s velkými myšlenkami a přivádějí je na svět. Na druhou stranu nebýt jeho, sjednocení Německa by pravděpodobně dodnes bylo pouhým snem, a nikoli dokonaným činem.

Ve schopnosti praktické realizace myšlenek stvořených národem a jejich uvedení v život by s ním snad mohl být srovnatelný pouze Cavour, avšak Cavourovi za prvé přišla pomoc zvenčí a za druhé jeho dílo neotřáslo do takové míry Evropou a nevytvořilo takovou sílu jako Německo. V tomto ohledu je role vévody Bismarcka prvořadá. Jako člověk využívající lidí, věcí i okolností, nesrovnatelný s jinými, dokázal vévoda Bismarck obsáhnout skutečně obdivuhodné množství událostí a uměl nejen využít těch příznivých a vyhybat se škodlivým, ale navíc dokázal ze všech učinit vhodný materiál pro své dílo.

Nebyl to on, kdo stvořil myšlenku, stejně jako herec nevymýšlí postavu, kterou ztělesňuje. Avšak stejně jako dokáže geniální herec vlít do postavy stvořené kýmsi jiným svoji individuální sílu, tak i on dokázal vyrazit do svého díla natolik individuální pečeť, že se udiveným očím zdál být nejen vykonavatelem, ale i otcem díla.

Není zde prostor pro celý jeho životní příběh, stačí vzpomenout, že od roku 1863 se téměř vše na světě dělo ne-li jeho prostřednictvím, pak dozajista pro něj. Lidé se domnívali, že proud evropských záležitostí směřuje tam, kam jej vede jeho přirozená síla, ale ve skutečnosti ho velký mlynář naváděl na své vlastní kolo a mlel mouku, z níž následně upekl přesně takový chléb, jaký chtěl.

Přítom bylo v jeho metodě cosi, co nezvyklým způsobem působilo na lidskou představitost. Spojovaly se v něm věci téměř tak protikladné jako náruživost a obezřetnost. Býval současně otevřený i záłudný. Pravdu neměl rád, ale využíval ji – stejně jako jiní lidé lež –, aby zmátl své odpůrce.

Stavba, kterou stvořil, byla mistrovská, avšak současně postavená z kyklopských balvanů. V každém jeho činu byla znát ruka neuvěřitelně zručná a zároveň mohutná. Vyznavač síly stvořil sílu. Vykonal své dílo. Vytesal německou jednotu kládívem, jímž se v případě nutnosti nebál udeřit ani do německých hlav. Jeho jméno se spojilo s epochou, jež byla pro Německo zlomová. Není proto divu, že pro Němce je a zůstane jakýmsi Thórem z Valhally, ztělesněním německé slávy, monumentem síly.

Avšak z téhož zdroje, z něhož vycházely jeho klady, vyplývaly i nedostatky. Praktický politik v něm zahubil velkého člověka. Tento obdivovatel a stvořitel síly byl současně do jisté míry jejím filistrem. Čím věrněji jej provázely úspěchy, čím bylo jeho praktické dílo větší, tím méně Bismarck chápal, že síla by měla mít duši, a to duši vysokou a morální. Nenapadlo ho, že v opačném případě se moc, kterou stvoří, stane pouze překážkou v rozvoji Německa, tedy druhem skály ležící ve všeobjímajícím moři života a zadržující proudy tohoto života. Jakmile se člověk stane překážkou, je dříve či později odsouzen k tomu, že se jej ostatní zbaví. Stát má právo usilovat o moc, musí ale cítit povinnost vůči lidem. Avšak právě tam, kde začínají takové povinnosti, končila Bismarckova genialita. Tento Thóruv obdivovatel nedokázal sloužit základním morálním zákonům lidstva. Byl představitelem onoho čistě pohanského ducha, jenž

je nelítostný a neúprosný jako osud; v mezinárodních vztazích znal jedině násilí.

Je jedno, zda vévoda Bismarck řekl nebo neřekl „síla je víc než právo“. *Vox populi* mu tento výrok připisuje, spatřuje v něm jakési shrnutí jeho myšlenek, a spatřuje správně, neboť tato slova jsou bezpochyby duchem a výrazem celé jeho politiky. Tuto zásadu pak vévoda Bismarck nejen sám uváděl v život, ale díky neslýchaným úspěchům ji vydával za praktickou pravdu, rozšířil ji, vnutil lidstvu a degradoval morálku evropského života tak silně jak nikdo jiný za poslední staletí.

„Co by se stalo, kdyby Německo, tak mocné, bylo ještě navíc dobré?“ tázal se s veškerou prostotou křesťana a současně strachem Francouze jistý francouzský biskup po kancléřově demisi. „Bismarckovo Německo by však nemohlo být dobré.“

I Němci znají Bismarcka jen z poloviny – jako ztělesnění síly; druhá polovina je zosobněním nejrůznějších nenávistí, počínaje onou vskutku antikřesťanskou a zároveň povýšeneckou nenávistí vůči bezbrannému velkému polskému národu a konče nenávistí k nejrůznějším německým politickým stranám, jež realizovaly odlišnou politiku než Bismarck sám. Elita německé společnosti to cítí a při veškerém obdivu, jaký k Bismarckovi chová, jí jak obranný instinkt, tak vědomí velkých úkolů říká, že sjednocení sice mohlo být dílem tohoto člověka, ale Německo v budoucnosti nemůže žít jeho duší. Staletí křesťanské kultury stejně jako zdravý rozum říkají hlasitěji než modloslužebníci od Warty, že tato kultura, jíž lidstvo žije již dva tisíce let, je – v pozitivním slova smyslu – mocnější silou než bodáky a že vůdcem nesčíslných zástupů by měla být spravedlnost.

(Varšava, 26. března 1895)

I.2 Dopis baronce Suttnerové²

1. 3. 1900

Paní baronko!

Při odjezdu z Varšavy jsem si vyzvedl Váš dopis s nabídkou, abych podepsal výzvu všem velkomyslným duším v Anglii, aby se pokusily zabránit válce v jižní Africe. V tomto dopisu také čtu, že autorem výzvy je tajný rada W. Foerster z Berlína a že jemu lze adresovat odpověď.

Protože uvádíte, že k podepsání výzvy byl vybídnut jen úzký okruh nejvýznamnějších osobností, cítím se zasláním dopisu velice poctěn. Dokážu také ocenit ušlechtilé zásady jak Vaše, tak i pana W. Foerstera, a docenit Vaši iniciativu, která si zasluhuje nejhlubší úctu. Jako syn veskrze humanistického národa pak v neposlední řadě hluboce soucítím s veškerým lidským neštěstím a s veškerým utrpením.

Přesto nemohu Vaši výzvu podepsat.

Nemohu, neboť se mi zdá být jakousi neslýchanou ironií či jakýmsi hrozným podvodem takové směřování humanistických idejí a takový stav i těch nejslechetnějších myslí, v němž tak vehementně odsuzujete projevy násilí u jižního pólu a celým srdcem prociťujete neštěstí tak vzdálená, a přitom nevidíte ani neslyšíte ta nejbližší a nejhlubší, vážená paní! Vaše práce a Váš úkol leží blíž. Mně i všem Polákům je z celého srdce líto Búrů, je mi líto šlechetné anglosaské krve, jež je prolévána na druhém konci světa, je mi líto matek, vdov i sirotků, avšak dovolím si srovnat toto neštěstí s neštěstím nám bližším a současně Vám položit několik otázek s tím souvisejících.

Vy i pan W. Foerster z Berlína patříte k německé národnosti. Nechtě si proto Vaše vzácné duše samy odpovědí, zda by nebyl osud týchž Búrů stokrát bolestnější a žalostnější, kdyby s nimi bojovala a měla je porazit armáda státu, jenž se nepovažuje za méně kulturní než Anglie, avšak jenž současně zplodil hakatismus? Nerozlehlo by se nad poraženými zlověstné slovo „ausrotten“,³ nebyly by užity veškeré brutální prostředky k jejich

odnárodnění, nebyla by jim sebrána svoboda, nebyly by jejich děti trestány za každé slovo pronesené v rodném jazyce, nebyli by zbaveni svého jazyka a nebyli by vyháněni ze své půdy?

Sami si odpovězte, zda je pod anglickou vládou možné, aby bylo místní obyvatelstvo nuceno platit daně proto, aby tyto daně pomohly navýšit milionové sumy určené na výkup mateřské půdy těchto lidí a na vyhnání jejich tradičních obyvatel.

Může v civilizované zemi existovat něco pokrytečtějšího a více nemorálního? Může existovat větší křivda a větší utrpení? Nevytanuly Vám ani panu W. Foersterovi z Berlína nikdy na mysli Dantova slova: „Nessun maggior dolore?“⁴

Vaše oči bloudí po širokém oceánu, Váš zrak dosáhne až na kraj světa a přitom Poznaňsko, Slezsko a Západní Prusko leží hned vedle Vás! Pan rada W. Foerster tato území zná, ví, jak hojným proudem tekla krev jejich obyvatel na francouzské půdě, a ví, jak se jim dnes za to odvděčují; ví, jak demoralizovaný parlament schvaluje stále nové zákony namířené proti nim. Slyší, co se děje ve školách, jaká železná a brutální pěst visí nad každým projevem polského života. Všechno to ví a pravděpodobně odsuzuje.

Nejde přece o hrstku osadníků zpoza oceánu, ale o národ, jenž se zasloužil o rozvoj lidstva. O národ tak silně spojený se svou zemí, že se tato země stala prachem kostí i těl řady jeho generací.

Vážená paní! Než se začnete zabývat Afrikou, věnujte se Evropě. Obrovské humanitární úkoly leží hned vedle Vás. Pracujte na tom, aby obecná německá duše zušlechtila tu hakatisticko-státní, dbejte na to, aby jí sama nebyla zkažena. Anglie zrodila velkého ministra, jenž celý život pracoval na znovuzískání práv pro ukřivděné Irsko – najděte mi v Evropě druhého takového člověka! Nechte na pokoji anglickou duši, ona sama v sobě najde všechno to, o co Vy usilujete. Pracujte blíže, pozdvihněte politickou morálku a zušlechťujte své svědomí. Nechtě jsou rozehnány mraky bezpráví a násilí, nechtě závan skutečného humanismu osvěží ovzduší hakatistických

kasáren. Předávejte „dobrou zprávu“ Vaším nejbližším, přiná-
šejte jim slova lásky! Pracujte na tom, aby Kristus vládl nad
Vaším domem i nad Vašimi dějinami. Máte k tomu srdce - měj-
te i vůli!